

DUŠAN BURAN (SZERK.): DEJINY SLOVENSKEHO VÝTVARNÉHO UMENIA – GOTIKA
(A SZLOVÁK MŰVÉSZET TÖRTÉNETE – GÓTIKA)

A tanulmánykötet átfogóan és mélyrehatóan foglalkozik a középkor és vázlatosabban a kora újkor kézművességével, művelődés-, illetve művészettörténetével és anyagi kultúrájával. Azzal a kultúrával, amely leginkább a felső-magyarországi városokhoz, a városokon belül is az egyházi és világi emberek által alkotott műkincsekhez kötődik. A tanulmányokban a szerzők különböző aspektusokból vizsgálják az említett témaköröket, ezért minden szerző más-más megközelítési módra helyezi a hangsúlyt. Amint az a címből is kiderül, a tanulmányok több évszázadon keresztül kutatják a kézműipar „kincseit”, még a reneszánsz korában keletkezett műtárgyakban is a gótikus jegyeket keresik és vizsgálják.

A fejezetek között találunk leírásokat az aranyművességről, az építészetről, a várakról és városi erődítményekről, oklevelekről, iratokról, a könyvfestészetéről és az egyházi kincsekről. A legfigyelemreméltóbb tanulmányok a 14–15. századról szólnak, ugyanis erről a korról több írott forrás maradt fenn, korabeli összeírások és a leltárok.¹ A műtárgyakon kívül a tanulmányok nagy része ismerteti az olvasóval a kutatások során felhasznált összeírások készítésének a valós, vagy feltételezett okát. Forrástörténeti szempontból leginkább a pozsonyi összeírásokat, illetve városkönyveket veszik alapul, mindazonáltal ilyen szempontból kissé elhanyagolják a többi város forrás emlékeit,² mivel létrehozásuk miéértjére nem találunk választ. Ehhez képest megjegyzendő, hogy a tanulmányok nem azzal a céllal születtek, hogy feltárják a kérdéses források keletkezésének körülményeit. Külön munka foglalkozik a könyv és íráskultúra alakulásával Pozsonyban,³ s az összes Pozsonyban fellelhető, korabeli könyvtárról tartalmaz leírásokat. Kitér a könyvek származására, készítőikre és megrendelőikre. A gótikus írásmódot behatóan vizsgálja, hasonlóan a díszítéseket és funkcióikat.

A tanulmányok szerzőiről elmondható, hogy a kézműves alkotásokat vizsgálva leginkább a szakrális rendeltetésűekre helyezik a hangsúlyt. Egy rövid rész foglalkozik csak a világi kultúrával, ezen belül is két tanulmányt emelnék ki, mégpedig Jozef Hoššo és Klára Fűryová munkáját.⁴

Jozef Hoššo a gótikus stílusban készült kerámiákkal foglalkozik. A szerzők közül talán ő az egyedüli, aki említést tesz a készítési technológiákról, s áttekinti a korszak technikai fejlődését is. Konkrét fennmaradt leletekről csak a képek tanúskodnak, Hoššo nem tér ki pontos származási helyükre. Leginkább egységesen beszél egyes gyűjteményekről, így a már meglévő, használatban lévő palackokhoz, korsókhoz és köcsögökhöz, hogyan csatlakozik az új típusú ivóedény – a pohár. Területi egységekre osztja a jellegzetességeket, kiemelve, hogy a mai Szlovákia területén előforduló kerámiaművesség, a késői – szláv fazekasság jellegzetes fejlődési irányvonalának folytatása, mivel ennek egyedi jegyeit hordozza magán.

Klára Fűryová az üveggyártással foglalkozik, az előző tanulmánnyal ellentétben részletesen tér ki néhány régészeti lelet jellegzetességére.⁵ Fontosnak tartja, hogy elsősorban az Itáliából importált üveg volt elterjedve, de emellett már a 14. századi iratokban találunk említést hazai üveggéztető műhelyekről, bár gyakran előfordult, hogy a hazai műhelyek az itáliai művek formáját másolták. Az üvegtípusok előfordulási helyeit szintén kiemeli, mégpedig európai viszonylatban.

¹ Lásd.: Evelin Wetter tanulmánya: Sakralne poklady v 14. a ranom 15. storočí: náčrt fragmentárnej tradície (Szakrális kincsek a 14. és a korai 15. században: jegyzetek a szlovákiai töredékes hagyományokhoz), melyben a Szent Márton Székesegyház leltárát vizsgálja 1425-ből; 184. old.

² Ez természetesen nem azt jelenti, hogy a többi város fennmaradt emlékeit nem igazolják korabeli írásos forrásokkal (pl.: az 1435-ös Zsigmond királyi rendelete Eperjes városának; 281. old. stb.), de a feljegyzések keletkezésének okát nem taglalják.

³ A tanulmány pontos címe: Dušan Buran–Juraj Šedivý: Písmo a knižné maliarstvo: objednávatelia, umelci a adresáti (Írás és könyvfestészet: megrendelők, művészek és címzettek).

⁴ A két tanulmány: Jozef Hoššo: Gotická keramika na Slovensku (A gótikus kerámia Szlovákiában); Klára Fűryová: Sklo (Üveg).

⁵ Úgy, mint az Academia Istropolitana kútjában talált lelet, ezen kívül a pozsonyi Halász téri, Orsolya utcai, a nagyszombati, vagy a Dévény melletti leletek, 558. old.

Az egyházi témájú tanulmányok közül is szeretnék megemlíteni néhányat. A kötetben Evelin Wetter foglalkozik a töredékes, szakrális emlékekkel.⁶ Tanulmányában először a Szent Márton Székesegyház „kincseit“ taglalja, sőt fontos kutatási eredményének tekinthetjük, hogy néhány vizsgált ereklyét egy lőcsei oltárképen is megtalálja. Wetter három részre osztja az egyházi tárgyakat: elsőként az ezüst oltári kegytárgyokról, majd a liturgikus ruházatokról, végül az egész évben használatos liturgikus eszközökről szól az 1425-ös leltár alapján. Szerinte a leltár másolata 1432-ben a huszita támadások idején keletkezett, mégpedig leltárba vétel céljából. Ezt leszámítva, úgy véli az egyházi tárgyaknak mindig nagy figyelmet szenteltek értékükből kifolyólag, de ennek ellenére is gyakran eltűntek. Külön pozitívként emelhető ki tehát, hogy azokról a szentségtartókról is említést tesz, amelyek eltűntek, esetleg beolvasztották, vagy eladták, hogy az ebből kifolyólag befolyt összeget a város védelmi célokra fordítsa. A végrendeletekben szereplő adományokat tanulmányozva, foglalkozik a laikusok vallásos jellegű tárgyaival. Érdekes adalékként említhető, hogy gyakran talál a testátumokban olyan egyházi ereklyéket, amelyek máig fennmaradtak, s természetesen közli mai lelőhelyüket is.⁷

Dušan Buran és Juraj Šedivý egyik tanulmányáról már volt szó, szeretném kiemelni egy másik, kronológiailag az előzőre épülő munkájukat is.⁸ A szóban forgó tanulmányban az iratokat és a könyvfestészetet vizsgálják az érett középkorban a krónikák és kódexek alapján. Jelen esetben is érintik a gótikus írásmód későközépkori fejlődését, a neogótikus, illetve humanista írás megjelenését, amely a szerzők szerint szorosan összefügg a gótikus minuszkula eltűnésével. Egy elkülönülő részt szentelnek a pozsonyi káptalan könyvtárának egyes krónikáira,⁹ szem előtt tartva az Academia Istropolitana értelmiségiéinek kapcsolatát a bécsi másolóműhelyekkel. Az írott források kutatása kiterjed a Szepességre, Sárosra és Kassára is, megállapítva, hogy a bártfai és az eperjesi kódexek művészettörténeti értéke minimális, ellenben ennek a kijelentésnek a magyarázata hiányzik a munkából. A tanulmány adatgazdagságából kifolyólag, kissé követhetetlennek tűnik, gyakran előfordul az egyes felvetett gondolatmenetek félbehagyása.

A kötet precíz kidolgozását dicséri, hogy nem csupán a gótikus építészetet taglalja, hanem az építmények elhelyezésének lehetőségét, illetve a városok utcáinak teljes beépítését is. Norma Urbanová munkája¹⁰ a várostopográfia átalakulását vizsgálja a korai középkorban. A városi építkezések szerinte a 14. században vettek nagy lendületet, amely leginkább a közösség célját szolgálta, mivel ekkor kezdtek épülni a fürdők, borkimérések és iskolák. Fontosnak tartotta, hogy több város a főterén megkezdte a városháza építését. A városok védelmi szempontból is megerősödtek, egyre több bástyát építettek és megerősítették a városfalakat. Előfordult, hogy egyes parcellákat egyesítettek, más helyeken kettéosztották ezeket. A szerző szól a vízvezetékek és a csatornák hálózatának fejlesztéséről, és karbantartásának nehézségéről. A munka kissé eltér a kötet többi tanulmányától, mivel olyan témát dolgoz fel, ami nem a gótikus művészetről szól, s leginkább az azt követő – a korabeli építészetről szóló – tanulmány bevezetőjének tekinthetjük.¹¹

A kötet 2003-ban jelent meg, alkotói a művészeti jellegzetességeket tartják fontosnak, illetve ezt emeli ki. Egyes művészeti és kézműipari szakágakat mélyrehatóan tanulmányoz, mint már említettem főképp az egyházi szférára koncentrálna. A könyv nagyon sok képet és illusztrációt tartalmaz, gyakran az információk és az elméletek bemutatása céljából, s nagyban hozzájárulhatna ahhoz, hogy jobban megismerjük a külföldi tanulmányokat. A könyvet megjelenése évében több díjjal is kitüntették, sőt Szlovákiában megkapta az év könyve címet is.

Kőműves Tibor

⁶ A már említett *Sakrálne poklady v 14. a ranom 15. storočí: náčrt fragmentárnej tradície na Slovensku* c. tanulmány

⁷ Kiemeli pl. 1428-ban pozsonyi száműzetésben meghalt Zsófia, cseh hercegnő gyertyatartóját; 192. old.

⁸ *Listiny a knižné maliarstvo na sklonku stredoveku* (Iratok és könyvfestészet az érett középkorban) c. tanulmány.

⁹ Részletes figyelmet szentelve Schomberg György kéziratának és Han János Pozsonyi antifonár című művének, 516–519.

¹⁰ A tanulmány pontos címe: *Premeny miest v neskorom stredoveku* (A városok átalakulása a korai középkorban).

¹¹ Az említett, építészeti témájú tanulmány: Marosi Ernő: *Neskorogotická stavebná činnosť vo východoslovenských mestách, stavební majstri a stavitelia* (Későgótikus építészeti tevékenység a kelet-szlovákiai városokban, építetők és építő mesterek).